

РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ, ГРАМАТИКА У ОГЛЕДАЛУ СЕМАНТИКЕ.

Београд: Чигоја штампа, 2020, 236.

Након два недавна велика и значајна издања, монографије *Српска лексика у прошлости и данас* (2018) и зборника *Кругови Ирене Грицкат* (2020), чији је била уредник, проф. др Рајна Драгићевић представила нам је на јесен прошле године још једну лингвистичку монографију – *Граматика у огледалу семантике*.

Граматика у огледалу семантике садржи, по различитим домаћим часописима и зборницима, већ објављена истраживања Р. Драгићевић из граматике, творбе речи и лексикологије српског језика у периоду од 1998. до 2019. године. Оно што повезује све радове у овој књизи јесте то што се ове области посматрају – како се и самим насловом наговештава – из угла семантике, али и то што се у свима уочава, како и сама ауторка напомиње у *Уводној речи* (7–12), фазилингвистичност у тематици и методологији. Предмет интересовања биле су именице, придеви, глаголи, прилози и предлози, односно просте речи, изведенице, сложенице, префиксирани лексеми и двочлане лексичке јединице у српском језику.

Рецензенти књиге су академик Предраг Пипер, проф. др Даринка Гортан Премк и проф. др Божо Ћорић.

Радови су распоређени у три поглавља. Прво поглавље књиге носи исти наслов као и сама књига – *Граматика у огледалу семантике* (13–89). Уводна два рада баве се занимљивим типовима партикуларизације. У првом раду – *О партикуларизаторима-садржавачима* (15–36) – наглашава се да синтагме са овим партикуларизаторима, као што су *тањир супе, шерпа пасуља, бокал вина, кашика брашна, шоља кафе, чаша воде* и сл., синтаксички и семантички гледано, представљају неразложиве лексичке јединице, те се, поред осталог, предлаже и начин лексикографске обраде ових јединица. Други рад – *О неким особеностима партикуларизатора-убличавача* (37–47) – анализира синтагме попут *букет цвећа, грудва снега, пласт сена, грумен земље, прамен косе* и сл. Овде се уочава да се поменути партикуларизаторима материја истовремено партикуларизује и убличава, а говори се и о неким особеностима семантичких односа у овом типу партитивних синтагми. Трећи рад – *О начинским прилозима субјекатске квалификације* (49–62) – бави се начинским прилозима који у реченици обављају функцију одредбе за начин, а који, поред глагола, семантички квалификују и именску реч у функцији субјекта (исп. *Марко нервозно вози ауто, Ана чило спрема стан* и сл.). Закључује се да степен квалификовања вршиоца радње зависи од семантичких особина самог начинског прилога, од семантике именица у функцији субјекта, од граматичких и семантичких карактеристика глагола, те и од семантичке компатибилности начинског прилога и именичке речи у функцији субјекта, с једне стране, односно прилога и глагола, с друге стране. Четврти рад – *Запажања о лексичкој негацији глагола* (63–76) – износи претпоставку да глаголска негација није само граматички показатељ одричности глагола, већ може имати последица и на значење тог самог глагола, тј. може творити антониме са потврђним глаголима истог корена (исп. *живети – не живети, имати – немати, присуствовати – не присуствовати, лага-*

ти – не лагати; видети – не видети (када се односи на способност вида), чути – не чути (када се односи на слух уопште), вредети – не вредети (бити безвредан), свирати – не свирати (не знати свирати), пушити – не пушити (бити непущач) итд.). У раду се излажу различите хипотезе које постоје у литератури о овом питању и представља се пет семантичких могућности утицаја речи не на значење глагола. Пети рад у књизи – *Правописна решења нових речи у српским штампаним медијима* (77–89) – заокружује прво поглавље, а представља једно од новијих истраживања ауторке (2019). Он се бави двочланим лексичким јединицама које се састоје од две именице, а чији број у српском језику расте. У тим спојевима прва именица је непроменљива и понаша се као семантички детерминатор друге (исп. *мегафон дипломатија, фејсбук дипломатија, бикини судија, гулаш комунизам, селфи туристи*; али и *фејк хаљина, онлајн инквизитори, офлајн Србија* и сл.). У српским медијима ове јединице пишу се одвојено (као две речи) или са цртицом (као полусложенице). Како ауторка сматра, да би се решила ова недоумица и да би се установило како треба писати ове јединице, мора се одредити семантички, синтаксички и творбени однос чланова ових јединица. Њима се у славистици приступа на два начина, а овде се предлаже и конкретно решење, које иде у правцу полисинтетизма.

Друго поглавље књиге носи наслов *Творба речи у огледалу семантике* (91–171).

Оно започиње шестим радом (иначе, и најранијим истраживањем представљеним у књизи, из 1998) – *О ономатопејским именицама са суфиксима -ат, -ет, -от, -ут* (93–102). У њему се спроводи творбена и семантичка анализа именица из наслова, као што су *блебет, бобот, грохот, звекет, кикот, клевет, гугут, сркут, шапат* и сл. Испитује се значење творбених основа и утицај суфикса на значење ових речи, истражују се њихове полисемантичке структуре и деривациони системи. У раду се утврђује да су ови суфикси прасловенског порекла (потичу од *џт*) ако именице имају ономатопејско значење, те да ти суфикси могу бити и страног порекла ако се ради о именицама које имају какво друго значење. У седмом раду у књизи – *Актуелна питања науке о творби речи (на материјалу радова Комисије за творбу речи Међународног славистичког комитета)*, стр. 103–112 – указује се на савремене токове у дериватологији и дају се смернице српским лингвистима за испитивање неких творбених проблема у српском језику које су дериватолози покренули или решили у другим словенским језицима. Ауторка нарочиту пажњу посвећује семантичкој и функционалној страни творбе речи. Осми рад – *Статус деривационих односа у лексикологији* (113–118) – представља својеврстан одговор на приказ Милоша Ковачевића ауторкине књиге *Лексикологија српског језика*, у ком поставља питање зашто деривациони односи у тој књизи нису сврстани у парадигматске односе. То је наставак полемике о односу деривационих веза са синтагматским и парадигматским односима. Ауторка даје низ аргумената којима убедљиво показује да се деривациони односи не могу сврстати само у парадигматске, између осталог, помињући и став Де Сосира, који је и синтагматске односе објаснио на примеру деривационих веза. Аутору овог приказа интересантан је полемички аспект овог текста, услед тога што, како се чини, у последње време полемика као жанр у домаћој науци у језику, неопходна за њен даљи развој, лагано ишчезава са страница часописа. Девети по реду чланак – *Семантичка анализа десупстантивних предлога у српском језику* (119–136) – испитује конверзију као тип творбе речи из угла семантичких промена које доводе до преласка лексема из једне врсте у другу. Семантичка анализа седам именица (*врх, дно, крај, дуж, пут, место* и *чело*) показује да приликом попредложњавања не долази до – како се то обично тумачи – десемантизације, тј. граматикализације именица, већ долази до пресемантизације њиховог семантичког садржаја. Однос између полазне именице

и тако добијеног предлога не може се третирати као хомонимија, већ као грама- тикална полисемија. Десети рад – *Префиксација у србистици и славистици* (137– 149) – указује на размимоилажење србистике и остатка славистичког света у томе што српска наука о творби речи префиксацију посматра као врсту композиције. Наводе се различити приступи префиксацији, те се износи став да ову врсту твор- бе треба посматрати као посебан тип. У једанаестом раду – *Негативна марки- раност придева на -ав у савременом српском језику с погледом на ситуацију у другим јужнословенским језицима* (151–161) – проверава се запажање проф. М. Николића да сви придеви на *-ав* имају негативно/непожељно значење, до кога је дошао приликом израде *Обратног речника српскога језика* (исп. *грбав, килав, метиљав, дроњав, шепртљав* и сл.). Уочава се да је репертоар ових придева у свим јужнословенским језицима сличан, да сви они настају од именичких, глаголских и, ретко, придевских основа, те да су те основе често ономатопејске. Последњи рад у овом поглављу, а дванаести у књизи – *семантичка деривација* (163–171) – износи схватање неколико руских лингвиста о овом појму, а затим се разматра како је то усвојено у српској лингвистици. Ауторка подржава већину схватања појма семантичка деривација, која се узајамно преплићу а не искључују, а једно изричито одбацује.

Треће и завршно поглавље насловљено је *Лексика у огледалу семантике* (171–213).

Оно почиње тринаестим радом – *О могућим интерпретацијама семантич- ког односа придева грд и горд* (175–181) – у коме се значењски однос ових лек- сема анализира из перспективе три различита тумачења развоја прасловенског придева **grdъ*. Према прва два тумачења, једно од секундарних значења овог придева се прво осамосталило, а према трећем тумачењу – осамосталило се ос- новно значење. Четрнаести по реду рад, а други у овом поглављу – *О значењској подспецификованости на примеру лексеме основа* (183–194) – бави се термином *значењска подспецификованост*, који је у лингвистику увео Џ. Пустејовски, а о ком је у српској лингвистици писала М. Ивић. У раду се разрађује сам појам, а на примеру лексеме *основа* приказује се да је концептуална анализа погод- на за испитивање семантичког садржаја лексема најшире (подспецификоване) семантике. Сама проблематика интересантна је и из перспективе хипонимије/ хиперонимије, те би се и из тог угла могла испитати у српској лингвистици. У четрнаестом, претпоследњем раду – *О значењу придева као услову и последици њихове лексичке спојивости* (195–203) – полази се од теоријског становишта да је значење лексеме услов и последица њене лексичке спојивости. У раду се ана- лизира деловање ова два фактора. Контекст слабије утиче на учестале лексеме и не оставља последице на њихово значење, а јаче утиче на ретке, несучестале лек- семе и на њихов семантички садржај. У два несродна језика, српском и немач- ком, најчешће асоцијације на нефреквентне придеве представљају именице са којима се они често користе. С друге стране, најчешће асоцијације на фреквент- не придеве нису никада именице са којима се употребљавају, већ њихови анто- нимии. Отуда, значење лексеме јесте услов и последица њене колокабилности, али је утицај колокације на значење лексеме јачи ако је лексема нефреквент- на. Последњи, шеснаести рад – *Нека запажања о придевској контекстуалној синонимији* (205–213) – бави се семантичким утицајем придева једних на дру- ге у придевском низу (исп. *дуготрајно, тешко путовање; био је горд, прек и неприступачан; грабљиви и прождрљиви трговачки сталеж* итд.). Како се у

раду уочава, понегде долази до неутрализације семантичких разлика, па чак и до синонимизације. Ова појава, као и појава описана у претходном раду, аутору овог приказа занимљива је свакако и из угла стилистике, као својеврсни стилистички механизам.

На крају књиге налазе се резимеи свих радова на српском и енглеском језику (215–230), *Библиографска белешка* (231–232), као и *Регистар имена* (233–235).

Књига је објављена у три верзије корица – белој, жутој и смеђој, са илустрацијом Пикасове слике *The Kitchen* (1948) на предњој и задњој страни, што представља и својеврстан изузетак у домаћем научном издаваштву.

Ова монографија – састављена од различитих претходних граматичких и творбених истраживања ауторке из семантичке перспективе, сада по први пут овако уобличена – представља значајан допринос фазилингвистичком проучавању варијација од једне до друге крајности семантичко-функционалног спектра, односно испитивању језичких јединица чија семантичко-граматичка граница унутар лексема, конструкција и реченица није увек јасно одређена. У њој су изнети многи погледи на неке морфолошке, творбене, лексиколошке и синтаксичке проблеме и дата су бројна решења. Стога би она свакако могла бити веома корисна лингвистима, али занимљива и љубитељима језичких истраживања.

Ненад Крцић

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за српски језик са јужнословенским језицима

nenadkrcic@gmail.com